

Utjecaj logopedagoške edukacije učitelja na neke aspekte njihovog profesionalnog i osobnog života¹

Primljen: 15. 3. 2022.
Prihvaćen: 18. 5. 2022.
Izvorni znanstveni rad
UDK
159.964
615.851
159.942:37-051

Dr. sc. Cvijeta Pahljina, dr. med.

LOGOS – Hrvatska udruga za logoterapiju
Logoterapija Hrvatska – Usprkos svemu,
životu kažem "DA"

Prof. emer. dr. sc. Dubravka Miljković

orcid.org/0000-0002-1616-0792
Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
dubravka.miljkovic@ufzg.hr

Sažetak

Na postavkama logoterapije Viktora Frankla, kojom on vraća duhovnu dimenziju predodžbi o čovjeku, razvija se logopedagogija – logoterapija primijenjena u pedagogiji, odnosno u procesu odgoja i obrazovanja. S druge strane, od početka novog tisućljeća počinje se razvijati pozitivna psihologija koja stavlja naglasak na istraživanja pozitivnih ljudskih strana i najprihvatljivije ljudsko funkcioniranje.

Cilj provedenoga istraživanja bio je odgovoriti na pitanje može li se logopedagoškom edukacijom utjecati na doživljaj poboljšanja profesionalnog identiteta kod učitelja, doživljaj povećanja smisla i zadovoljstva poslom i doživljaj povećanja smisla i zadovoljstva životom.

Istraživanje je provedeno na šest grupa učitelja iz šest zagrebačkih osnovnih škola od kojih su tri bile eksperimentalne i tri kontrolne. Između dvaju mjerenja, učitelji eksperimentalnih grupa prošli su edukaciju iz logopedagogije u

¹ Ovaj je rad nastao na temelju doktorske disertacije koju je Cvijeta Pahljina, dr. med. izradila pod mentorstvom prof. dr. sc. Dubravke Miljković i obranila na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 11. listopada 2019. god. pred povjerenstvom kojim je predsjedao prof. dr. sc. Milan Matijević.

trajanju od 20 sati. Dobiveni rezultati pokazuju da su učitelji eksperimentalne skupine u ponovljenom mjerenju u većoj mjeri pronalazili sreću u smislenom životu, imali izraženiji profesionalni identitet, svoj su posao doživljavali smislenijim, smislenijim su percipirali svoj život, pronalazili su više izvora smisla te općenito bili zadovoljniji poslom u odnosu na učitelje kontrolne skupine.

Ključne riječi: logopedagogija, logopedagoška škola, pozitivna psihologija, profesionalni identitet učitelja, smisao posla, smisao života, zadovoljstvo poslom, zadovoljstvo životom.

Uvod

Mnoga istraživanja pokazuju da je upravo učitelj najvažniji pojedinačni čimbenik koji utječe na odgojno-obrazovna postignuća učenika, znatnije i od obitelji, škole kao zajednice, čak i znatno više nego osobine samog učenika (Hattie i Yates, 2014). U skladu s time, očito je da će, od svih pojedinačnih čimbenika, unapređivanje učiteljeve efikasnosti najviše unaprijediti odgoj i obrazovanje. Različita istraživanja upućuju na različite korelate školskog uspjeha učenika te osobina i ponašanja njihovih učitelja. Spominju se iskustvo učitelja (npr. Rice, 2003), dobra komunikacija s učiteljima (npr. Wayne i Young, 2003), a u novije vrijeme i subjektivna dobrobit (sreća) i životno zadovoljstvo učitelja (Cerinski, 2021, Jurčec i Rijavec, 2015; Miljković i Rijavec, 2007; Olčar, 2015).

Razvoj pedagogije i pedagojske misli tijekom povijesti kretao se između različitih krajnosti – od vrlo strogog autoritarnog odgoja u grčkoj Sparti do renesansnih utopista i, primjerice, Grada Sunca Thomasa Campanelle koji je zamišljao potpuno izolirana okruženja za učenike i njihove učitelje da bi se ostvarili idealni uvjeti međusobnih odnosa i ujedno mogućnosti za odgoj prilagođen potrebama i sposobnostima učenika. S Janom A. Komenskim u 17. st. počinje strogo strukturiranje odgojno-obrazovnog procesa – podjela učenika u dobne razrede, podjela nastavnih sadržaja u nastavne predmete, školska godina, nastavni sat i sve ono drugo što danas podrazumijevamo pod tradicionalnim školskim sustavom. Njegov rad zaokružuju u 19. stoljeću Johann Friedrich Herbart (1776. – 1841.) i njegovi sljedbenici, npr. Tuiskon Ziller (1817. – 1882.). Međutim, nastavljaju se i trendovi preusmjerenja pažnje sa strogo knjiškog učenja na cjelovit odgoj, povratak prirodi i potrebama djeteta, začetnici čega su bili J. J. Rousseau (1712. – 1778.) i J. H. Pestalozzi (1746. – 1827.). Godine 1859. L. N. Tolstoj otvara u Jasnoj Poljani školu za seljačku djecu koja se smatra jednom od prvih alternativnih škola (Dick, 1979, prema Matijević, 1994), no

u ovom se kontekstu može spomenuti i tzv. preventivni sustav odgajanja sv. Ivana Bosca (1815. – 1888.).

„U prvih trideset godina 20. st. javlja se u Europi i Americi više pokušaja radikalne preobrazbe unutarnje organizacije škola. Većina je tih pokušaja utemeljena kao cjelovit pedagoški projekt od kojih su se neki održali i do danas kao modeli alternativnih ili slobodnih škola“ (Matijević, 1994: 10). Najznačajniji su: Projekt metoda J. Deweya (Amerika, 19./20. st.), Mannheimski sustav (Njemačka, 1900.), sustav Marije Montessori (Italija, 1912.), Freinetova pedagogija (Francuska, 1919.), Waldorfska škola (Njemačka, 1919.), Summerhill (Engleska, 1921.), Jena plan (Njemačka, 1924.), Dalton plan i Winnetka (Amerika, 20-e godine prošloga stoljeća).

Logopedagogija

Na temelju egzistencijalne analize kao teorije i logoterapije (*logos*, grč. = smisao) kao prakse kliničkoga rada, početkom 21. st. počinje se razvijati logopedagogija, odnosno, primjena logoterapije u odgoju i obrazovanju. Logopedagoški koncept nastao je iz duhovnoga blaga neuropsihijatra Viktora E. Frankla (1905. – 1997.), a sam termin logopedagogija prva je upotrijebila Hinterholzer (2003). Za razliku od Sigmunda Freuda (1856. – 1939.) koji je govorio da je osnovna ljudska pokretačka sila potreba za zadovoljenjem instinkata (*Wille zur Lust*) te Alfreda Adlera (1870. – 1937.) koji je smatrao da čovjeka pokreće potreba da vlada (*Wille zur Macht*), Frankl je ustvrdio da čovjek jest biće koje teži k užitku, ima potrebu za moći, ali ga pokreće osjećaj da njegov život u cijelosti i u svakom trenutku ima smisao (Frankl, 1994; 2007; 2010). Obavljajući praksu u studentskoj ambulanti, Frankl je primijetio da oko 20 % studenata ne dolazi zbog bolesti ili mentalnog poremećaja, nego jednostavno tražeći odgovore na bitna egzistencijalna pitanja. Bilo je to vrijeme između dvaju svjetskih ratova obilježeno siromaštvom i nezaposlenošću. Stupanj pokušanih i počinjenih samoubojstava među mladima bio je vrlo visok. Frankl je to doveo u vezu s nedostatkom njihovog osjećaja da su nekome potrebni i s osjećajem da život nema nikakve vrijednosti pa ga je najbolje što prije završiti. Predložio je svojim pacijentima da potraže odgovor na pitanje: Tko ili što me treba? Bio je to svojevrsni kopernikanski obrat: od pitanja što mi život može dati prema pitanju što ja mogu dati životu. Odgovor se ubrzo pronašao. Mladi su se angažirali u domovima za starije, u zavodima za napuštenu djecu i u pomaganju susjedima i tako dobili dokaz da njihov život nije besmislen, da je vrijedan jer ih netko treba.

Sreća i smisao života i posla

Istraživanja pokazuju da je nedostatak smisla u vezi s negativnim emocijama i depresijom u svim dobnim skupinama, a da s dobi raste. S druge strane, potraga za

smislom u pozitivnom je odnosu sa životnim zadovoljstvom, srećom i pozitivnim emocijama (Steger i sur., 2006). Slično tome, meta-analiza Pinguarta (2002) pokazala je da je smisao u životu važan izvor subjektivne dobrobiti i zaštita od depresije.²

Koncept životnog smisla, kao jedne od odrednica sretnoga života, zadnjih se 20-ak godina istražuje u okviru pozitivne psihologije koja se upravo i bavi pozitivnim ljudskim stanjima (pozitivnim emocijama, srećom, zanesenošću), pozitivnim mišljenjem i osobinama te pozitivnom zajednicom (obitelj, škola, radna organizacija, društvo općenito). Istraživanja podržavaju tri moguća puta do sreće: sreća kao ugodan život, život pun užitaka; sreća kao angažiran, ispunjen, dobar život i sreća kao smislen život (Miljković i Rijavec, 2004; Seligman, 2002). Ugodan život sastoji se od što je moguće više užitaka i vještina za pojačavanje tih užitaka. Temelj ovog koncepta leži u doktrini hedonizma: sreća je zbroj svih životnih užitaka (Kahneman, Diener i Schwarz, 1999). Drugo je stajalište eudaimonizam (Waterman, 1993) usredotočen na aktualizaciju ljudskih potencijala. Dakle, sreća je rezultat vlastitog angažmana, korištenja svojih snaga i vještina u ostvarivanju važnih nam ciljeva. U eudaimonijskim teorijama dobrobiti, koje se fokusiraju na osobni rast i psihološke snage, smisao je važna komponenta – kao ona kritična (Ryff i Singer, 1998) ili kao rezultat maksimiziranja vlastitih potencijala (npr. Deci i Ryan, 2000; Maslow, 1971). Jedno je domaće istraživanje o sreći učitelja (Miljković i Rijavec, 2007) pokazalo da su najvišu razinu sreće imali učitelji s dominantno pozitivnim iskustvima u školskom radu. Najviše njihovih pozitivnih iskustava proizlazi upravo iz neposrednog rada s učenicima, a najviše negativnih vezuje se uz (često besmislene) administrativne zahtjeve i opći stav društva prema školi. Pokazuje se da što su učitelji općenito sretniji i zadovoljniji svojim životom, to njihovi učenici imaju bolji školski uspjeh.

Radne orijentacije učitelja

Definicije stavova koje ljudi imaju prema svom poslu ili tzv. radne orijentacije uglavnom uključuju svrhu i smisao posla. Wrzesniewski (2009) definira radne orijentacije kao općeniti odnos pojedinca prema poslu u terminima svrhe i psihološkog značenja. Taj odnos može biti trojak. Neki na posao gledaju samo kao na izvor prihoda, tj. rade zato što moraju i što nemaju drugog izbora. Za one koji imaju radnu orijentaciju na karijeru, posao je mjesto na kojem mogu pokazati svoje vještine i

---

² Edukacija iz logopedagogije provodi se u Centru Viktora Frankla u Beču, a prvi studij logopedagogije započeo je 2007. godine na Koruškoj Pedagoškoj visokoj školi Viktora Frankla u Klagenfurtu, a pedagogija usmjerena k smislu (tzv. preventivna pedagogija) razvija se i na privatnim institutima u Linzu, Innsbrucku, Njemačkoj, Švicarskoj kao i u Lichtensteinu i Rusiji (Pahljina, 2011).

sposobnosti, steći društveni status i napredovati. Treća radna orijentacija je orijentacija na životni poziv. Za ljude koji imaju ovu radnu orijentaciju posao je jedna od najvažnijih stvari u njihovom životu, bitan dio njihovog identiteta. U poslu pronalaze smisao i vjeruju da njihov posao pridonosi općem dobru. Istraživanje na učiteljima razredne i predmetne nastave (Jurčec i Rijavec, 2015; Gradišek i sur., 2000) pokazalo je da oni učitelji koji svoj posao doživljavaju kao životni poziv, imaju veće životno zadovoljstvo, više pozitivnih emocija i veće zadovoljstvo poslom. Također, učitelji kojima je posao poziv, doživljavaju i višu razinu smisla svog posla, što onda dovodi do više razine profesionalnog identiteta, a posljedično i do više razine sreće (Miljković, Jurčec i Rijavec, 2016).

Profesionalni identitet

Profesionalni identitet odnosi se na tipične osobine ljudi koji obavljaju neki posao, ali i uz razinu do koje osoba sebe definira u terminima svog posla (Van Maanen i Barley, 1984). Ključna pitanja koja se tiču profesionalnog identiteta učitelja jesu pitanja poput: Obavljam li zaista svoj životni poziv ili obavljam posao koji nije moj pravi? Jesam li unutar svoga posla na pravom mjestu? Kako obavljam svoj posao? Tko ima od njega koristi? Kako postići optimalnu efikasnost na poslu? Koje poruke želim prenijeti učenicima? Kako imati dobre odnose s kolegama? Kako biti od koristi roditeljima učenika? Francis (2015) na tu temu kaže: „Proučavanje Franklova rada imalo je dubok utjecaj na moje poučavanje: osjećao sam se pozvanim da u svoju nastavu uključim smisao koji je nadilazio ishode propisane kurikulumom. Dok sam istraživao egzistencijalne koncepte i sâm napredovao u razumijevanju moje vlastite egzistencije i profesionalne prakse, moje je poučavanje počelo učenicima otvarati prostore da kroz kurikulum sami istražuju svoje živote; mnogima je od njih tako učenje postalo smislenije“ (Francis, 2015: 17). Ni profesionalni ni osobni identitet nisu statična varijabla, već se mijenjaju vremenom. (Woods i Jeffrey, 2002). Logopedagogija pomaže čovjeku osvijetliti mogućnosti razvoja svih njegovih potencijala, pronalaženja rješenja koja su u tom životnom trenutku prisutna i u odabiru onih koja su za osobu u tom trenutku najsmislenija.

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi utjecaj logopedagoške edukacije na neke aspekte profesionalnog života (profesionalni identitet, radne orijentacije, zadovoljstvo poslom, smislenost posla) i osobnog života (zadovoljstvo životom, postojanje smisla života, traženje smisla života, izvori smisla života, pristupi sreći).

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 175 učitelja³ iz šest zagrebačkih osnovnih škola od kojih su tri, slučajnim odabirom, bile eksperimentalne. Od ukupnog broja učitelja, 53,1 % je učitelja razredne nastave, a 37,7 % učitelja predmetne nastave. Preostalih 9,1 % nisu odgovorili na pitanje. S obzirom na spol, uzorak čini 85,7 % učiteljica, 6,9 % učitelja dok njih 7,4 % nije odgovorilo na pitanje. Raspon radnog iskustva učitelja ispitanih u ovom istraživanju kreće se od 0 do 43 godine. U prosjeku imaju sedamnaest i pol godina radnog staža ($M = 17,50$; $SD = 10,29$)

U eksperimentalnom dijelu istraživanja sudjelovalo je 57 učitelja s time da je eksperimentalnu skupinu činilo 56,1 % učitelja, a kontrolnu 43,9 % učitelja. Učitelja razredne nastave je 67,3%, učitelja predmetne nastave 31,6 %, a preostalih 3,5 % nije odgovorilo na pitanje. S obzirom na rod bilo je 98,2 % učiteljica i 1,8 % učitelja. Raspon radnog iskustva učitelja kreće se od jedne do 40 godina. U prosjeku imaju oko sedamnaest godina radnog staža ($M = 16,81$; $SD = 10,87$). Sudionici eksperimentalne i kontrolne skupine izjednačeni su po vrsti posla ($\chi^2 = 0,44$; $p > 0,05$), rodu ($\chi^2 = 0,82$; $p > 0,05$) i stažu ($t = 0,18$; $p > 0,05$).

Istraživanje je provedeno uz informirani pristanak ravnatelja, a svaki je sudionik potpisao i pristanak za sudjelovanje u istraživanju. U istraživanju je korištena metoda samoiskaza učitelja po principu „papir-olovka“, a sama primjena upitnika provodila se grupno. Prije primjene upitnika učitelji su upoznati s time da je sudjelovanje u istraživanju u potpunosti anonimno i dobrovoljno. Da bi se za eksperimentalni dio istraživanja naknadno spojili upitnici prvog i drugog mjerenja istog ispitanika, ispitanici su trebali upisati šifre. Također je objašnjeno da će dobiveni podatci biti korišteni samo u svrhu znanstvenog istraživanja. Ispunjavanje upitnika trajalo je u prosjeku 20 minuta.

Instrumenti

Upitnik radnih orijentacija (*Work-Life Questionnaire*; Wrzesniewski i sur., 1997) ispituje radne orijentacije (posao, karijera, poziv). Za potrebe ovog istraživanja prilagođen je za učiteljsku profesiju. U njemu su prikazana tri kratka scenarija s opisima učitelja triju različitih radnih orijentacija: posao, karijera i životni poziv. Sudionici su na skali od 4 stupnja procjenjivali koliko su slični osobi opisanoj u

---

³ Pod pojmom *učitelj* podrazumijevaju se i učitelji i učiteljice, osim kad je to važno razdvojiti. Također, oblik za muški rod označava rodni pojam za cijelu vrstu.

scenariju (od 1 – uopće nisam slična/sličan opisanoj osobi do 4 – vrlo sam slična/sličan opisanoj osobi). Viši rezultat upućuje na veću sličnost s navedenom radnom orijentacijom.

Upitnik o pristupima sreći (*Approaches to Happiness Questionnaire*; Peterson, Park i Seligman, 2005) sadrži 18 tvrdnji koje mjere različite pristupe sreći: ugodan, angažiran i smislen život. Sudionici su na skali od 5 stupnjeva (od 1 – uopće se ne odnosi na mene do 5 – u potpunosti se odnosi na mene) procjenjivali svaku od navedenih tvrdnji. Faktorska analiza metodom glavnih komponenti s oblimin rotacijom (KMO = 0,791; Bartlettov test sfericiteta $\chi_{df153} = 866,43$; $p = 0,000$) potvrdila je postojanje tri komponente: ugodan, angažiran i smislen život, koji ukupno objašnjavaju 51,30 % varijance. Koeficijenti pouzdanosti za ugodan život i za smislen život zadovoljavajući su, no za angažiran život ($\alpha = 0,62$) je nizak. Slična odstupanja u faktorskoj strukturi u odnosu na onu koju predlažu autori kao i niža pouzdanost za skalu angažiran život, prijavljena je i u drugim istraživanjima na hrvatskom uzorku (npr. Brdar i Anić, 2010; Miljković i Jurčec, 2015). Interkorelacija za tvrdnje skale angažiran život je 0,24 što je prihvatljivo za daljnje korištenje skale, ali s nužnim oprezom pri interpretaciji. Angažiran život pozitivno je povezan sa smislenim ($r = 0,249$; $p < 0,01$) i ugodnim ($r = 0,333$; $p < 0,01$) životom dok između ugodnog i smislenog života nema značajne povezanosti na ovom uzorku.

Skala smislenosti posla (*Work Meaningfulness scale*; Bunderson i Thompson, 2009) sadrži 5 tvrdnji koje mjere percipiran smisao i važnost posla koji radimo. Sudionici su svaku tvrdnju procjenjivali na skali od 5 stupnjeva (od 1 – uopće se ne odnosi na mene do 5 – u potpunosti se odnosi na mene). Viši ukupni rezultat ukazuje na višu procjenu smislenosti (učiteljskoga) posla. Faktorska analiza metodom glavnih komponenti (KMO = 0,829; Bartlettov test sfericiteta $\chi_{df10} = 788,031$; $p = 0,000$) potvrdila je da se radi o jednodimenzionoj skali koja objašnjava 78,7 % varijance smislenosti posla.

Skala profesionalne identifikacije (*Occupational Identification scale*; Mael i Ashforth, 1992) sadrži 5 tvrdnji koje mjere koliko se osoba identificira s poslom ili profesijom koju radi. Za potrebe ovog istraživanja skala je modificirana za učiteljsku profesiju. Sudionici su svaku tvrdnju procjenjivali na skali od 5 stupnjeva (od 1 – uopće se ne odnosi na mene do 5 – u potpunosti se odnosi na mene). Viši ukupni rezultat ukazuje na viši stupanj pozitivne identifikacije s učiteljskom profesijom. Faktorska analiza metodom glavnih komponenti (KMO = 0,817; Bartlettov test sfericiteta $\chi_{df10} = 389,674$; $p = 0,000$) potvrdila je da se radi o jednodimenzionoj skali koja objašnjava 63,7 % varijance profesionalne identifikacije.

Upitnik smisla života (*The Meaning in Life Questionnaire - MLQ-10*; Steger i sur., 2006) sadrži 10 tvrdnji koje mjere dvije dimenzije smisla života. Pet tvrdnji

odnosi se na to koliko osoba osjeća da njezin život ima smisla i nazvana je *postojanje (imanje) smisla*, a drugih pet tvrdnji odnose se na to koliko osoba nastoji pronaći smisao i svrhu svog života i nazvana je *traganje za smislom*. Sudionici su procjenjivali koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njih na Likertovoj skali od 7 stupnjeva (od 1 – potpuno netočno za mene do 7 – potpuno točno za mene). Za utvrđivanje faktorske strukture smisla života provedena je faktorska analiza metodom glavnih komponenti s kosokutnom rotacijom ($KMO = 0,810$; Bartlettov test sfericiteta $\chi_{df45} = 1002,343$; $p = 0,000$). Potvrđena je dvokomponentna struktura koja objašnjava 68,5 % varijance smisla života. Prva komponenta odnosi se na traženje smisla i objašnjava 44,6 % varijance dok se druga komponenta odnosi na postojanje smisla i objašnjava 23,9 % varijance životnog smisla.

Logo-test (Lukas, 1986) u originalnoj verziji sadrži 16 tvrdnji, od kojih se 9 odnosi na izvore, tj. uzroke smisla života, a 7 na simptome egzistencijalne frustracije. Upitnik se prvi put koristi u Republici Hrvatskoj i prilagođen je kako bi bio jednostavniji za primjenu i obradu. Pitanja su preoblikovana u tvrdnje koje su sudionici procjenjivali na Likertovoj skali od 5 stupnjeva (od 1 – uopće se ne odnosi na mene do 5 – u potpunosti se odnosi na mene). Za razliku od ostalih upitnika životnog smisla (npr. MLQ 10, Steger i sur., 2006), Logo-test ne pokušava izravno eksplicitnim izjavama ispitati smisao ili njegov nedostatak, već ispituje faktore koji pridonose osjećaju smisla i simptome kao rezultat njegove odsutnosti ili slabosti. Navedeni faktori, odnosno životna područja koja ljudima predstavljaju smisao, jesu: 1. blagostanje (ugodan život, jelo, piće); 2. samoostvarenje (samo-razvoj, izgled, uspjeh); 3. obitelj (obitelj, djeca, osnivanje vlastite egzistencije); 4. profesija (obrazovanje, studij, posao); 5. socijalni odnosi (ljubav, društveni kontakti, društvene zadaće); 6. interesi (znanost, hobiji, sport, putovanja); 7. doživljaji (priroda, umjetnost); 8. djelovanje po uvjerenju (religija, politika, reforma); 9. vitalne potrebe (zdravlje, samoodržanje u potrebi). Viši ukupni rezultat ukazuje na višu razinu ispunjenosti smislom kroz različite uzroke, odnosno izvore smisla. Sedam simptoma egzistencijalne frustracije odnose se na: 1. agresiju, 2. regresiju, 3. natkompenzaciju, 4. bijeg, 5. razumno prihvaćanje, 6. neurozu, 7. depresiju. Viši ukupni rezultat ukazuje na višu razinu ugroženosti egzistencijalnom frustracijom, odnosno značajnijoj egzistencijalnoj кризи. Provedena faktorska analiza metodom glavnih komponentata s kosokutnom rotacijom ($KMO = 0,823$; Bartlettov test sfericiteta $\chi_{df78} = 699,479$; $p = 0,000$) rezultirala je dvjema komponentama koje zajedno objašnjavaju 50,3 % varijance smisla života. Pearsonovim koeficijentom korelacije utvrđena je statistički značajna negativna povezanost između izvora smisla i simptoma egzistencijalne frustracije ($r = -0,215$; $p < 0,01$).

Skala zadovoljstva životom (*The Satisfaction with Life Scale*; Diener i sur., 1985) sadrži 5 tvrdnji za mjerenje kognitivne procjene subjektivne dobrobiti. Sudionici su svaku tvrdnju procjenjivali na skali od 7 stupnjeva (od 1 – potpuno netočno za mene do 7 – potpuno točno za mene). Viši rezultat na skali ukazuje na veće zadovoljstvo životom. Faktorska analiza metodom glavnih komponenti (KMO = 0,811; Bartlettov test sfericiteta $\chi_{df10} = 332.954$; $p = 0,000$) potvrdila je jednokomponentnu skalu koja objašnjava 61,2 % varijance zadovoljstva životom.

Zadovoljstvo poslom (*Job Satisfaction – Single Item Scale*; Scarpello i Campbell, 1983) mjereno je samo jednom tvrdnjom koja se odnosila na općenito zadovoljstvo poslom. Sudionici su tvrdnju procjenjivali na Likertovoj skali od 7 stupnjeva (od 1 – potpuno nezadovoljstvo do 7 – potpuno zadovoljstvo). Viši rezultat ukazuje na veće zadovoljstvo poslom.

Osim navedenoga, prikupljeni su i opći podatci o učiteljima (spol: muški/ženski; radno mjesto: razredna / predmetna nastava; godine radnog staža).

Plan istraživanja

Program logopedagoške edukacije je kreiran na temelju logoterapije Viktora Frankla i kurikula logoterapije u području logopedagogije (Lukas u okviru *Instituta Abile*). Program je sastavljen od sljedećih tema: Logopedagoška slika čovjeka, savjest, odgovornost, slobodna volja, smisao; Osnovni model logoterapije u praksi; Umjetnost komunikacije (i rješavanje konflikata) u odnosima učitelj – učenik, učenik – učenik, učitelj – roditelj učenika; Radionica: bračna logoterapija; Kriza i izlazi iz nje; Tragična trijada: patnja, krivnja, smrt; Logopedagoški vođena autobiografija.

1. Inicijalno mjerenje: svi su sudionici ispunili sve navedene instrumente.
2. Edukacija sudionika eksperimentalne skupine iz područja logopedagogije. U svakoj od triju eksperimentalnih škola ostvareno je ukupno pet susreta, a na svakom po četiri sata nastave (predavanja i radionice, filmski materijal). Tome treba dodati čitanje temeljne literature Viktora Frankla i Elizabeth Lukas i pisanje dnevnika Dobrog i Lijepog. Pažnja je usmjeravana na potencijale koje osoba u sebi ima te na uočavanje razloga za zahvalnost, smislenost situacija koje su se već dogodile ili se upravo događaju kao i na to što bi se još moglo popraviti.
3. Finalno mjerenje: svi su sudionici ispunili sve navedene instrumente, a sudionici eksperimentalne skupine odgovorili su i na nekoliko pitanja otvorenog tipa vezanih za njihov dojam o sadržaju edukacije, primjenljivosti naučenih sadržaja u školskoj praksi – u odnosima učitelja i učenika, učitelja i roditelja učenika te međusobnih odnosa učitelja.

Obrada podataka

Preliminarna dijagnostička provjera pokazala je da podatci nisu prikladni za parametrijsku statistiku ni na općem ($N = 175$) ni na eksperimentalnom uzorku ($N = 57$). Normalnosti distribucija provjerene su Shapiro-Wilk testom. Distribucije svih varijabli značajno su odstupale od normalne. Također su provjerene vrijednosti za asimetriju i zakrivljenost distribucija i ustanovljeno je da čak pet mjera ne ispunjava kriterij za asimetriju i zakrivljenost od -1 do 1. Budući da je ispitanii uzorak manji od 200 ispitanika, a time i podložniji riziku preniske procjene varijanci, u svim analizama navedenih varijabli koristila se neparametrijska statistika (Tabachnick i Fidell, 2007). Kao referentna mjera centralne tendencije prikazan je medijan, a za ispitivanje povezanosti među varijablama Spearmanov koeficijent korelacije. U ovom će radu biti prikazani samo rezultati eksperimentalnog istraživanja ($N = 57$) koji odgovaraju postavljenim istraživačkim problemima.

Rezultati i rasprava

Iz deskriptivne statistike za kontrolnu i eksperimentalnu skupinu u prvom mjeranju (Tablica 1.) možemo vidjeti da ispitanii učitelji obaju skupina najviše svoj posao vide kao poziv, donekle kao na mogućnost za ostvarivanje karijere te gotovo nimalo samo kao izvor prihoda. Procjenjuju da im je život uglavnom ugodan, smislen i angažiran. Uglavnom se identificiraju s učiteljskom profesijom. Posao koji rade za učitelje kontrolne skupine uglavnom ima smisla dok za učitelje eksperimentalne skupine u potpunosti ima smisla. Učitelji i jedne i druge skupine izjavljuju da uglavnom prepoznaju smisao i svrhu svog života, učitelji kontrolne skupine ga donekle ne traže, a učitelji eksperimentalne skupine u tome su neodlučni. Obje skupine uglavnom pronalaze smisao u različitim područjima života. Učitelji kontrolne skupine u potpunosti, a eksperimentalne skupine donekle negiraju simptome egzistencijalne frustracije. Prema središnjim vrijednostima medijana i skalnim vrijednostima može se reći da su učitelji eksperimentalne skupine *uglavnom* zadovoljni svojim poslom i životom, dok su učitelji kontrolne skupine *donekle* zadovoljni njima.

Nakon što su učitelji eksperimentalne skupine prošli program logoterapije, ponovno su kod svih primijenjeni isti upitnici. U Tablici 2. prikazane su samo varijable u kojima je dobivena značajna razlika među skupinama. Dakle, učitelji eksperimentalne skupine su u ponovljenom mjeranju, u odnosu na učitelje kontrolne skupine, u većoj mjeri pronalazili sreću u smislenom životu, imali su izraženiji profesionalni identitet, doživljavali su svoj posao smislenijim, svoj život percipirali smislenijim, pronalazili više izvora smisla te općenito bili zadovoljniji poslom. Jačinu utjecaja navedenih razlika prema Cohenovom kriteriju možemo interpretirati u terminima

Tablica 1. Deskriptivna statistika korištenih mjera za eksperimentalnu i kontrolnu skupinu

	eksperimentalna skupina (N = 32)			kontrolna skupina (N = 25)		
	M	SD	Medijan	M	SD	Medijan
orijentacija na posao	1,28	0,58	1,00	1,48	0,82	1,00
orijentacija na karijeru	2,44	0,95	1,5.0	2,48	1,05	3,00
orijentacija na poziv	3,41	0,67	3,50	3,24	1,01	4,00
ugodan život	3,58	0,80	3,73	3,60	0,78	3,83
smislen život	3,28	0,46	3,25	3,89	0,50	3,83
angažiran život	3,68	0,58	3,60	3,65	0,51	3,60
profesionalni identitet	4,07	0,66	4,10	3,79	0,77	4,00
smislenost posla	4,66	0,39	4,80	3,28	0,56	3,20
postojanje smisla	5,76	0,81	5,80	5,54	0,86	5,60
traganje za smislom	3,77	1,70	3,70	3,06	1,61	3,00
izvori smisla	4,39	0,39	4,38	3,20	0,40	3,25
egzistencijalna frustracija	1,79	0,63	1,70	1,60	0,61	1,40
zadovoljstvo poslom	5,71	0,64	6,00	5,40	0,82	5,00
životno zadovoljstvo	5,31	0,79	5,50	5,39	0,77	5,40

srednjeg utjecaja za sve navedene varijable osim za smislen život čija je jačina razlike na granici srednjeg i velikog utjecaja.

Naknadnom analizom utvrđeno je da se učitelji eksperimentalne i kontrolne skupine značajno razlikuju u područjima u kojima pronalaze svoju svrhu. Razlika se odnosi na socijalne odnose i pronalaženje osobnih snaga za nošenje sa životnim nedaćama. Učitelji eksperimentalne skupine značajno više doživljavaju svoju svrhu u socijalnim odnosima i nošenju sa životnim nedaćama u usporedbi s učiteljima kontrolne skupine. Učitelji kontrolne skupine u drugom mjerenju procjenjuju nešto nižu razinu ispunjenosti smislom u različitim životnim područjima nego što su procjenjivali u prvom mjerenju. Veličina utjecaja te razlike klasificira se kao mala.

Rezultati testa značajnosti razlika na razini pojedinog učitelja u dvije točke mjerenja pokazuju da se kod učitelja eksperimentalne skupine pojavio značajan pomak u pristupu sreći kroz smislen život te pronalaženja smisla u vlastitom životu. Odnosno, nakon što su prošli program logopedagogije, učitelji percipiraju svoj život smislenijim te u većoj mjeri razumiju svrhu svog života za širu zajednicu u odnosu na procje-

Tablica 2. Rezultati Mann-Whitney U test razlika između eksperimentalne (N = 32) i kontrolne skupine (N = 25) u drugom mjerenju

	EK	Medijan	M Rang	U	z	p
smislen život	eksperimentalna	4,50	36,19	170,00	-3,721	0,000
	kontrolna	3,83	19,80			
profesionalni identitet	eksperimentalna	4,30	32,98	271,5.0	-2,065	0,039
	kontrolna	4,00	23,90			
smislenost posla	eksperimentalna	5,00	34,70	217,50	-3,122	0,002
	kontrolna	3,20	21,70			
postojanje smisla	eksperimentalna	6,20	33,89	220,50	-2,768	0,006
	kontrolna	5,80	21,82			
izvori smisla	eksperimentalna	4,38	34,58	221,50	-2,887	0,004
	kontrolna	4,00	21,86			
zadovoljstvo poslom	eksperimentalna	6,00	31,5.8	261,00	-2,332	0,020
	kontrolna	6,00	23,44			

ne prije programa. Veličina utjecaja navedenih razlika prema Cohenovom kriteriju je srednja i za smislen život ($r = 0,35$) i za postojanje smisla ($r = 0,45$).

Što se tiče odgovora učitelja sudionika eksperimentalne skupine o programu logopedagogije, oni su obrađeni kvalitativno. Pokazalo se da su učitelji bili vrlo zadovoljni. Osjećali su se jačima, naučili su gledati situaciju „iz ugla sugovornika“, drugačije razmišljati o sebi, oprostiti sebi, drugačije gledati na neke protekle situacije. Svi su stečeno znanje pokušali upotrijebiti za poboljšanje odnosa i boljeg ozračja u obitelji. Zatim, seminar im je bio koristan u odnosima s učenicima, s kolegama na poslu i konačno s roditeljima učenika. Učitelji su počeli doživljavati učenike kao osobe koje imaju u sebi svoj svijet iz kojeg i učitelji mogu nešto naučiti. Počeli su promatrati njihove neuspjehe „iz druge perspektive“. Seminar ih je potaknuo da kod učenika jačaju vjeru u vlastite sposobnosti, da ih pozivaju na samonadmašivanje, utvrđuju uvjerenje da i neuspjesi imaju svoju priču.

Skoro svi smatraju da znanje iz logopedagogije može povećati zadovoljstvo životom. Pitajući se odakle dolazi to zadovoljstvo, došli su do odgovora da ono proizlazi iz harmonije sa samim sobom. Logopedagogija potiče optimizam i djelovanje, pomaže otkrivanju smisla u vlastitom životu, pomaže prihvatiti *ono što sam prije smatrala besmislenim*, pomaže olakšati bol i patnju i shvatiti zašto smo ovdje, pomaže

popraviti narušene odnose, rješavati svakodnevne probleme, razvijati u sebi *osjećaj da smo potrebni zajednici*.

Zaključak

Istraživanje je pokazalo da logopedagoška edukacija može imati pozitivni utjecaj na različite aspekte osobnog i profesionalnog funkcioniranja. Učitelji koji su ju završili u većoj su mjeri pronalazili sreću u smislenom životu, imali izraženiji profesionalni identitet, doživljavali svoj posao smislenijim, smislenijim su percipirali svoj život, pronalazili više izvora smisla te općenito bili zadovoljniji poslom. Narednim bi istraživanjima bilo korisno utvrditi koliko su ti efekti trajni i odražavaju li se, i kako, na učenike. Značajan znanstveni doprinos ovog istraživanja ogleda se i u povezivanju teorijskih koncepata logoterapije/logopedagogije s pozitivnom psihologijom. Konačno, istraživanje potiče ideju o osnivanju logopedagoških vrtića i osnovnih škola.

Literatura

- Brdar, I. i Anić, P. (2010). Životni ciljevi, orijentacije prema sreći i psihološke potrebe adolescenata: Koji je najbolji put do sreće?, *Psihologijske teme*, 19 (1), 169-187.
- Bunderson, J.S. i Thompson, J.A. (2009). The call of the wild: Zookeepers, callings, and the dual edges of deeply meaningful work. *Administrative Science Quarterly*, 54, 32-57.
- Cerinski, T. (2021). Stres srednjoškolskih nastavnika i psihološki procvat: posredujuća uloga radnih orijentacija, samoučinkovitosti i zadovoljstva poslom. (Neobjavljena doktorska disertacija). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Deci, E.L. i Ryan, R.M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuit: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227–268.
- Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J., i Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Francis, A. (2015). *Paths of becoming: A hermeneutic phenomenological inquiry into teacher candidate professional self-understanding*. Doktorska disertacija. Ottawa: Faculty of Education, University of Ottawa. Dostupno na: http://137.122.14.44/bitstream/10393/32530/3/Francis_Andrew_2015_thesis.pdf (20. 3. 2022.)
- Frankl, E.V. (2007). Život uvijek ima smisla. (7. izdanje). Zagreb: Oko 3 ujutro.
- Frankl, E.V. (2010). *Biti človek pomeni najti smisel*. Ljubljana: Novi svet.
- Frankl, V. (1994). *Volja do smisla*. Celje: Mohorjeva družba.
- Gradišek, P., Pečjak, S., Rijavec, M., Jurčec, L. (2020). Teaching as a Calling and Well-Being of Slovenian and Croatian Teachers. *Psychological Topics*, 29(2), 249-267.
- Hattie, J. i Yates, G. (2014). *Visible learning and the science of how we learn*. London & New York: Routledge.
- Hinterholzer, E. (2003). Die Relevanz einer “Logopädagogik” in der Erziehung. Das logotherapeutisch-existenzanalytische Gedankengut Viktor E. Frankls als Grundlage für

- pädagogische Ansätze gegen die Sinnproblematik in Gesellschaft und Bildung. Wien: Fakultät der Universität Human und Sozialwissenschaftlich.
- Jurčec, L. i Rijavec, M. (2015). Work orientations and well/ill-being of elementary school teachers. U: M. Matijević i S. Opić (ur.) *Nastava i škola za net generacije: unutarnja reforma nastave u osnovnoj i srednjoj školi* (str. 100-110). Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu
- Kahneman, D., Diener, E., i Schwartz, N. (1999). *Well-being: The foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage.
- Lukas, E. (1986). *LOGO –TEST*. Wien: Franz Deuticke Verlagsgesellschaftm. b. H.
- Mael, F. i Ashforth, B. E. (1992). Alumni and their alma mater: A partial test of the reformulated model of organizational identification. *Journal of Organizational Behavior*, 13(2), 103-123.
- Maslow, A. H. (1971). *The further reaches of human nature*. New York: Viking.
- Matijević, M. (1994). *Alternativne škole*. Zagreb: UNA-MTV & Institut za pedagojska istraživanja.
- Miljković, D. i Jurčec, L. (2015). Povezanost pristupa sreći, motiva za volontiranje i subjektivne dobrobiti volontera. *Napredak*, 156 (1–2). 115–130.
- Miljković, D., Jurčec, L. i Rijavec, M. (2016). The relationship between teachers' work orientations and well-being with mediating effects of work meaningfulness and occupational identity. U: Z. Marković, M. Đurišić Bojanović i G. Đigić (ur.) *Individual and Environment* (str. 303-312). Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet.
- Miljković, D. i Rijavec, M. (2004). *Tri puta do otoka sreće – psihologija sreće i dobroga života*. Zagreb: IEP-D2.
- Miljković, D. i Rijavec, M. (2007). What makes teachers happy? Quantitative and qualitative aspects of job satisfaction and psychological well-being of teachers. *Napredna i sustavna istraživanja // Pedagogija*. U M. Cindrić i sur. (ur.) *Pedagogija u kontekstu društva znanja* (str. 41-47). Zagreb: ENCSI i Učiteljski fakultet.
- Olčar, D. (2015). *Životni ciljevi i dobrobit učitelja: posredujuća uloga temeljnih psiholoških potreba i zanesenosti* (Neobjavljena doktorska disertacija). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Pahljina, C. (2011). Logopedagogija – put do smislena života u 21. stoljeću, 5. međunarodna konferencija o naprednim i sustavnim istraživanjima. U: A. Jurčević Lozančić i S. Opić (ur.), *Škola odgoj i učenje za budućnost* (str. 249–261). Zagreb: Učiteljski fakultet i ECNSI.
- Peterson, C., Park, N., i Seligman, M.E.P. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: The full life versus the empty life. *Journal of Happiness Studies*, 6, 25-41.
- Pinquart, M. (2002). Creating and maintaining purpose in life in old age: A metaanalysis. *Ageing International*, 27, 90-114.
- Rice, K. (2003). *Teacher quality: Understanding the effectiveness of teacher attributes*. Washington, D.C.: Economic Policy Institute.
- Ryff, C. D. i Singer, B. (1998). The role of purpose in life and personal growth in positive human health. U: P. T. Wong i P. S. Fry (ur.), *The human quest for meaning* (str. 213–235). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Scarpello, V. i Campbell, J.P. (1983). Job satisfaction: Are all the parts there? *Personnel Psychology*, 36, 577-600.
- Seligman, M.E.P. (2002). *Authentic happiness*. New York: Free Press.

- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S. i Kaler, M. (2006). The Meaning in Life Questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53, 80-93.
- Tabachnick, B. G. i Fidell, L.S. (2007). *Using Multivariate Statistics*, 5th edn. Boston: Allyn and Bacon.
- Van Maanen, J. i Barley, S.R. (1984). Occupational communities: Culture and control in Organizations. *Research in Organizational Behavior*, 6, 287-365.
- Waterman, A.S. (1993). Two conceptions of happiness: Contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personal and Social Psychology*, 64, 678-91.
- Wayne, A.J. i Young, P. (2003). Teacher characteristics and student achievement gains: A review. *Review of Educational Research*, 73(1), 89-122.
- Woods, P. i Jeffrey, R. (2002). The reconstruction of primary teachers' identities. *British Journal of Sociology of Education*, 23(1), 89-106.
- Wrzesniewski, A., Dekas, K. i Rosso, B. (2009). Callings. U: S. Lopez i A. Beauchamp (ur.), *Encyclopedia of Positive Psychology*. Oxford, UK: Blackwell.
- Wrzesniewski, A., McCauley, C., Rozin, P. i Schwartz, B. (1997). Jobs, careers, and callings: People's relations to their work. *Journal of Research in Personality*, 31, 21-33.

Influence of logo-pedagogic education on some aspects of teachers' professional and personal life

Abstract

By evoking the spiritual dimension to the human image, Victor E. Frankl re-humanized medicine, but also all other areas of social life. The application of existential analysis and logotherapy in education and training is logopedagogy that rehumanizes the pedagogical area. On the other hand, the beginning of the new millennium sees the emergence of positive psychology, which places emphasis on research of positive human sides and optimal human functioning.

The aim of the research was to answer the question of whether logo-pedagogical education can influence the experience of enhanced professional identity among teachers, sense of increased meaningfulness and satisfaction with work, and sense of increased meaningfulness and satisfaction with life. The research was conducted on six groups of teachers from six elementary schools in Zagreb, three of which were experimental and three which were controlled. Between the two measurements, the teachers of the experimental groups were trained in logopedagogy in the duration of 20 hours.

The results show that, in the second measurement, teachers of the control and experimental groups differ significantly in meaningfulness of life, professional identification, meaningfulness of work, the existence of meaning, sources of meaning and work satisfaction. In a repeated measurement, teachers from experimental groups find more happiness in meaningful life, had a more prominent professional identity, perceived their work and lives as more meaningful, found more sources of meaning, and were generally more satisfied with work than teachers in the control group.

Key words: life satisfaction, logopedagogy, logopedagogical school, meaningful work, meaningful life, positive psychology, professional identity of teachers, work satisfaction